

Projekt

z dnia 9 maja 2022 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY GMINY MSZANA**

z dnia 2022 r.

**w sprawie Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz
Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022 - 2025**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 559), art. 4¹ ust. 2 ustawy z dnia 2 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tj. Dz. U. z 2021 r. poz. 1119 ze zm.) oraz art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U z 2020 r. poz. 2050 ze zm.)

**Rada Gminy Mszana
uchwała:**

§ 1. Przyjąć Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2022 - 2025, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Mszana.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 kwietnia 2022 r.

Załącznik do uchwały Nr

Rady Gminy Mszana

z dnia.....2022 r.

**GMINNY PROGRAM PROFILAKTYKI I ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH
ORAZ PRZECIWDZIAŁANIA NARKOMANII
na lata 2022 - 2025**

Spis treści

- I.** Analiza zagrożeń w zakresie problemów związanych z używaniem alkoholu, innych substancji psychoaktywnych, jak również uzależnień behawioralnych przez mieszkańców Gminy Mszana.
- II.** Cele Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii oraz uzależnień behawioralnych na lata 2022 - 2025 wynikające z analizy wybadanych problemów.
- III.** Zadania oraz mierniki realizacji zadań.
- IV.** Zasoby Gminy dostępne w trakcie realizacji zadań.
- V.** Finansowanie zadań Programu.

Wprowadzenie

Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2022 - 2025 zwany dalej Programem, jest elementem Gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych. Program określa sposób realizacji zadań własnych gminy wynikających z art. 4¹ ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi oraz art. 10 ust. 1, ust. 2 i ust. 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii.

Program jest odpowiedzią na występujące w społeczności problemy związane z piciem alkoholu, sięganiem po narkotyki i chorobą określaną jako uzależnienia behawioralne. Oparty jest na analizie potrzeb związanych z niwelowaniem problemów i możliwościach ich zaspokajania, uwzględnia zasoby i środki, którymi Gmina dysponuje.

Akty prawne regulujące realizację działań Programu:

- 1. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi
 - 2. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii
 - 3. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym
 - 4. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie
 - 5. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej
 - 6. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym
 - 7. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych
 - 8. Ustawa z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych
 - 9. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym
 - 10. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
 - 11. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie
 - 12. Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego
 - 13. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 marca 2021 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021 – 2025.
- I. Analiza zagrożeń w zakresie problemów związanych z używaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych przez mieszkańców Gminy Mszana**

Do analizy stanu zagrożeń pozyskano informacje od podmiotów współpracujących przy realizacji zadań określonych w Gminnym Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii, w tym: Policji, Sądu Rejonowego, Ośrodka Pomocy Społecznej, Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Zespołu Interdyscyplinarnego i Urzędu Gminy Mszana.

Ludność Gminy:

Struktura wg płci - stan na dzień 31.12.2021 r. Gminę Mszana zamieszkuje:

Tabela 1

Ludność ogółem:	7 539
Kobiety	3 827
Mężczyźni	3 712

Populacje osób, u których występują różne kategorie problemów uzależnień (*dane szacunkowe wg PARPA*):

Tabela 2

Populacje osób, u których występują różne kategorie problemów uzależnień (dane szacunkowe wg PARPA)	Udział procentowy	Gmina Mszana
Liczba osób uzależnionych od alkoholu	ok. 2% populacji	153
Dorośli żyjący w otoczeniu alkoholika (współmałżonkowie, rodzice)	ok. 4% populacji	306
Dzieci wychowujące się w rodzinach alkoholików	ok. 4% populacji	306
Osoby pijące szkodliwie bądź ryzykownie	5-7% populacji	537
Ofiary przemocy domowej w rodzinach z problemem alkoholowym	2/3 dorosłych oraz 2/3 dzieci z tych rodzin	15

Przyjmując szacunki Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, obecnie Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom, można przypuszczać, że w Gminie Mszana jest:

- ok. 153 osób uzależnionych od alkoholu,
- ok. 306 dzieci wychowujących się w rodzinach, gdzie nadużywany jest alkohol
- ok. 537 osób pijących szkodliwie lub ryzykownie
- ok. 36 osób mogących doświadczać przemocy domowej w rodzinach z problemem alkoholowym.

Powyższe liczby nie odzwierciedlają rzeczywistości, ale mogą dać pod rozwagę władzom samorządowym Gminy ukryte problemy wynikające z dostępności do alkoholu, substancji, które mogą stać się wyzwalaczem innych uzależnień, na przykład narkotykowych i behawioralnych.

Tutaj przykładem może być fakt, że osoby nadużywające alkoholu często są też uzależnione od hazardu. Alkohol niestety w 2/3 przypadków konfliktów w rodzinie jest zapalnikiem do wybuchu nagłej agresji, czego wynikiem są różne formy przemocy w rodzinie.

Uchwały dotyczące profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych:

Warunki i zasady pozyskiwania zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych określone są w Uchwałach Nr XLII/45/2018 i Nr XLII/46/2018 Rady Gminy Mszana z dnia 27 sierpnia 2018 r.

Na terenie Gminy w 2021 roku alkohol sprzedawany był przez przedsiębiorców, którym wydano 25 zezwoleń, w tym 16 dotyczy spożywania napojów alkoholowych poza miejscem sprzedaży (sklepy), a pozostałe 8 na miejscu (gastronomia).

Tabela 3

Liczba wydanych zezwoleń	2020	2021
do 4,5% alkoholu, w tym piwo	21	25

od 4,5% do 18% alkoholu, z wyjątkiem piwa	14	17
powyżej 18% alkoholu	16	19
RAZEM	51	61

Jednocześnie nie wszystkie uchwalone zezwolenia są wykorzystane, co pokazuje poniższa tabela:

Tabela 4

Liczba zezwoleń niewykorzystanych	2020	2021
do 4,5% alkoholu, w tym piwo	20	16
od 4,5% do 18% alkoholu, z wyjątkiem piwa	16	13
powyżej 18% alkoholu,	19	16
RAZEM	55	45

W Gminie Mszana liczba wydanych zezwoleń jest mniejsza od liczby wykorzystanych (przydzielonych przedsiębiorcom), stąd bardzo wysokie liczby zezwoleń „niewykorzystanych” na przestrzeni lat 2020-2021.

Taka sytuacja z jednej strony zapewnia możliwość rozwoju działalności gospodarczej w zakresie handlu i gastronomii, a jednocześnie umożliwia władzom samorządowym ograniczenie dostępności fizycznej alkoholu poprzez zmniejszanie ilości niewykorzystanych zezwoleń.

Zadanie w tej kwestii reguluje Narodowy Program Zdrowia przyjęty na lata 2021 - 2025.

Punkt Informacyjno-Konsultacyjny:

Działający naprzemiennie w Urzędzie Gminy Mszana i Ośrodku Pomocy Społecznej w Połomi - Punkt Informacyjno-Konsultacyjny udziela pomocy i porad mieszkańcom gminy w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom i przemocy.

Skalę występujących problemów przedstawia poniższa tabela:

Tabela 5

Liczba konsultacji w Punkcie	2020	2021
Liczba konsultacji dla osób szukających wyjścia z problemu alkoholowego	17	15
Liczba konsultacji dla osób z problemem alkoholowym (osoby współuzależnione, DDA)	72	60
Liczba konsultacji dla osób doznających przemocy w rodzinie	40	35
Liczba konsultacji dla osób stosujących przemoc	5	3
Ogólna liczba konsultacji	134	113

Pomimo, że liczba udzielonych konsultacji zmalała nie oznacza to, że skala problemów w zakresie uzależnień i przemocy spada.

Wprost przeciwnie, udzielone porady i wskazane przez pracowników PIK instytucje działają na tyle dobrze, że do punktu trafiają przeważnie nowe osoby, a te, które skorzystały z porad, są pod fachową i rzetelną opieką.

Ośrodek Pomocy Społecznej:

Tabela 6

Liczba rodzin objętych pomocą OPS	2020	2021
Liczba rodzin objętych pomocą ogółem	58	62
Liczba rodzin z problemem uzależnień alkoholowych, narkotykowych i behawioralnych	11	14

W 14 rodzinach przebywają 62 osoby dorosłe i 6 dzieci, które szczególnie są narażone na zagrożenia płynące ze świata dorosłych domowników.

Wzrost liczby rodzin objętych pomocą socjalną budzić może pewien niepokój. Jednak nie na tyle duży, by wdrażać dodatkowe procedury w tym zakresie. Może to być stan przejściowy spowodowany trudnościami życia w pandemii.

Zespół Interdyscyplinarny:

Tabela 7

Procedura Niebieskiej Karty	2020	2021
Liczba wszczętych procedur Niebieskiej Karty	21	13
Liczba rodzin w procedurze NK	21	9

Wśród wielu powodów interwencji Policji i pracowników Ośrodka Pomocy Społecznej wszczynających procedurę Niebieskiej Karty, która ma przeciwdziałać przemocy w rodzinie większość konfliktów, bo 8 procedur NK spowodowana była sięganiem przez sprawców po alkohol bądź narkotyki.

Spadek ilości wszczynanych procedur jest efektem informowania mieszkańców o problemie przemocy występującym w rodzinach, poprzez prowadzone przez samorząd kampanie i programy profilaktyczne. Odpowiedź na to pytanie w zakresie zagrożenie przemocą domową da nowa diagnoza problemów społecznych, która będzie przeprowadzona w najbliższym czasie.

Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych:

Tabela 8

Dane GKRPA	2020	2021
Liczba wniosków o leczenie	17	15
Liczba wniosków skierowanych do Sądu	1	0
Liczba współuzależnionych	62	50
Liczba dzieci w rodzinach alkoholowych	15	6

Dane Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wskazują, że nadal istnieje problem nadużywania alkoholu przez część mieszkańców gminy. Wielu z nich nie wykazuje chęci współpracy w procedurze leczenia odwykowego, mimo prowadzonych rozmów motywujących i nakłaniania do zmiany w swoim życiu.

Warto jednak brać pod uwagę fakt, że w okresie pandemii część z osób wskazanych we wnioskach o zobowiązanie do leczenia nie przychodziła na spotkania motywujące, tłumacząc się obawą zakażenia koronawirusem.

Policja:

Tabela 9

Dane z Policji	2020	2021
Liczba zatrzymanych nietrzeźwych kierowców	12	12
Liczba sprawców przestępstw i wykroczeń zatrzymanych w stanie nietrzeźwości	12	12
Liczba mandatów karnych nałożonych za spożywanie alkoholu w miejscu publicznym	brak danych	6
Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w PDOZ	1	2

Dane uzyskane z jednostki Policji wyraźnie wskazują, że mimo wysokich kar 12 kierowców prowadziło pojazdy w stanie nietrzeźwości. Tabela przedstawia też pojawiający się problem spożywania alkoholu w miejscach publicznych, co jest zabronione.

Sąd Rejonowy:

Tabela 10

Dane Sądu Rejonowego	2020	2021
Liczba rodzin objętych kuratelą sądową z powodu przemocy lub uzależnienia	7	5

Krajowa mapa zagrożeń bezpieczeństwa:

Aktualnie w internetowej Krajowej mapie zagrożeń bezpieczeństwa nie ma wpisów dotyczących zagrożeń przestępstwami i wykroczeniami związanymi z omawianymi problemami /stan na 15.03.2022 r./. Analiza Krajowej mapy zagrożeń bezpieczeństwa pozwala na wyciągnięcie wniosku o tym, że w gminie Mszana nie występują zagrożenia przestępstwami i wykroczeniami na szkodę mieszkańców, które wzbudzałyby u nich chęć informowania Policji.

Może jednak być to błędne założenie spowodowane brakiem wiedzy u lokalnej ludności o tym, że taka forma zwalczania przestępczości, jak również przeciwdziałaniu uzależnieniom istnieje i należy ją preferować, tym bardziej, że jest ona bezpieczna dla zgłaszającego, zapewniając mu pełną anonimowość w sieci.

Podsumowanie analizy

Powyższe dane wskazane w analizie dają odpowiedź na występujące na terenie Gminy Mszana zagrożenia, które należy wyeliminować, bądź ograniczyć do minimum. Na pierwszym miejscu góruje problem alkoholowy, który dotyczy każdego mieszkańca gminy z uwagi na fakt łatwego dostępu do alkoholu. Narkomania, mimo że brak jest na chwilę obecną dostatecznych danych, nie jest szczególnym zagrożeniem, co jednak nie oznacza, że nie występuje. Należy tu wspomnieć o zagrożeniu lekomanią na przykład wśród seniorów.

Uzależnienia behawioralne wymagają dodatkowej diagnozy, szczególnie w środowisku dzieci i młodzieży, jak również osób dorosłych. Te uzależnienia występują wszędzie. Są początkowo niezauważalne i trudne do leczenia. Należy tu wspomnieć o zagrożeniu lekomanią na przykład wśród seniorów.

Przeprowadzenie diagnozy problemów społecznych da odpowiedź na występujące w gminie Mszana zagrożenia i pozwoli ukształtować kierunki działania.

II. Cele Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Narkomanii oraz uzależnień behawioralnych na lata 2022 - 2025

Rada Gminy w Mszanie świadoma zagrożenia, jakie niesie nadużywanie napojów alkoholowych, uwzględniając trzeźwość jako niezbędny warunek moralnego i materialnego dobra gminy przyjmuje następujące cele gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. Poniższe cele są zbieżne z polityką samorządu w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi, narkomanii i uzależnieniom behawioralnym wśród mieszkańców Gminy, a w szczególności dzieci i młodzieży:

1. Zmniejszenie dostępności i spożycia alkoholu przez mieszkańców Gminy.
2. Kształtowanie postaw prozdrowotnych opartych na zasadach trzeźwości u dorosłych, dzieci i młodzieży poprzez realizację programów profilaktycznych.
3. Wspieranie uzależnionych od alkoholu, narkotyków i ofiar uzależnień behawioralnych oraz współuzależnionych w wyjściu z nałogu.
4. Udzielanie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.

III. Zadania oraz mierniki realizacji zadań

1. Planowane zadania wskazane w Narodowym Programie Zdrowia 2021-2025

Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi nakłada na gminy obowiązek ograniczania spożycia alkoholu. Również zadania wskazane w NPZ, są zbieżne w tym zakresie. Wskazują na zmniejszanie fizycznej dostępności do alkoholu jako ważnego elementu Programu.

2. Proponowane działania w zakresie ograniczania dostępności fizycznej alkoholu w Gminie Mszana

- 1) Ograniczenie liczby zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych ogółem.
- 2) Obniżenie liczby zezwoleń niewykorzystanych przez przedsiębiorców do liczby zezwoleń pozostających w obiegu.
- 3) Wprowadzenie ograniczenia godzin nocnej sprzedaży napojów alkoholowych w sklepach, w tym na stacjach paliw.
- 4) Zachowanie odległości punktów sprzedaży napojów alkoholowych od obiektów chronionych nie mniejszej niż 50 m.

3. Zadania wskazane ustawą o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi i przeciwdziałania narkomanii

- 1) Zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych i osób zagrożonych uzależnieniem od alkoholu i substancji psychoaktywnych

- 2) Udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe i problemy związane z narkomanią, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie.
- 3) Dofinansowanie kolonii i obozów dla dzieci i młodzieży obejmujących w swoim programie działalność profilaktyki przeciwalkoholowej, przeciwnarkotykowej oraz promujących zdrowy styl życia.
- 4) Realizacja wybranych programów terapeutycznych dla osób współuzależnionych.
- 5) Realizacja programów w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- 6) Prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej, edukacyjnej i rekreacyjnej oraz rekreacji w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii.
- 7) Realizacja rekomendowanych programów profilaktycznych dla uczniów szkół z terenu Gminy.
- 8) Realizacja szkoleń dla przedstawicieli różnych grup zawodowych działających w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień i przemocy w Gminie Mszana.
- 9) Udział w kampaniach edukacyjnych dotyczących problematyki uzależnień i przemocy w rodzinie.
- 10) Zwiększenie dostępności do badań profilaktycznych wśród mieszkańców Gminy Mszana, a w szczególności osób uzależnionych i współuzależnionych.
- 11) Wspomaganie działalności instytucji służącej rozwiązywaniu problemów alkoholowych i narkomanii.
- 12) Realizacja programów wsparcia dla osób uzależnionych i współuzależnionych.
- 13) Zwiększanie skuteczności w przestrzeganiu prawa w zakresie sprzedaży, reklamy, promocji oraz spożywania napojów alkoholowych

IV. Zasoby Gminy dostępne w trakcie realizacji zadań:

Realizatorem Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii jest Urząd Gminy w Mszanie.

1. Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii w Mszanie inicjuje działania w zakresie określonym w Programie na lata 2022-2025 oraz podejmuje czynności zmierzające do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej poddaniu się leczeniu.

2. Urząd Gminy w Mszanie przy realizacji zadań wynikających z Programu współpracuje z:

- 1) Ośrodkiem Pomocy Społecznej Mszanie
- 2) Komendą Policji w Wodzisławiu Śląskim
- 3) Zespołem Interdyscyplinarnym w Mszanie
- 4) Placówkami oświatowymi z terenu Gminy Mszana
- 5) Klubami sportowymi
- 6) Gminnym Ośrodkiem Kultury Rekreacji w Mszanie
- 7) Gminną Biblioteką z filiami
- 8) Ośrodkami Zdrowia.

V. Finansowanie zadań Programu

1. Gminny Program realizowany będzie przez cały rok kalendarzowy w ramach środków finansowych, planowanych w budżecie Gminy, pozyskiwanych zgodnie z art. 9 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, z tytułu wydawania zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych.

2. Określa je preliminarz wydatków opracowany na dany rok, zgodny z projektem budżetu Gminy w dziale 851 – ochrona zdrowia, w rozdziale: 85153 – zwalczanie narkomanii oraz 85154 – przeciwdziałanie alkoholizmowi.

3. Zasady wynagradzania członków Komisji:

Za udział w posiedzeniu GKRPA i realizację zadań określonych w w/w programie członkom komisji przysługuje miesięczne wynagrodzenie brutto obliczane na podstawie minimalnego wynagrodzenia obowiązującego w danym roku, w wysokości:

- a) Przewodniczący i Sekretarz komisji - 20 % minimalnego wynagrodzenia
- b) Członek komisji - 15 % minimalnego wynagrodzenia

Warunkiem wypłaty wynagrodzenia jest odbycie co najmniej jednego posiedzenia w miesiącu.

Wynagrodzenie nie przysługuje w razie nieobecności na posiedzeniu. Jeżeli ilość posiedzeń jest większa niż jedno w miesiącu, to obniżenie wynagrodzenia z tytułu nieobecności będzie proporcjonalne.

Ustala się wynagrodzenie w wysokości 3 % minimalnego wynagrodzenia, o którym wyżej mowa, za przeprowadzenie kontroli jednej placówki handlowej lub gastronomicznej, w której jest prowadzona sprzedaż napojów alkoholowych, zgodnie z zatwierdzonym przez Wójta Gminy Mszana planem kontroli, przyjmując dokonanie kontroli jednej placówki handlowej jako podstawę do wypłaty wynagrodzenia.

4. Członkowie GKRPA nie będący pracownikami Urzędu otrzymują zwrot kosztów podróży na zasadach obowiązujących w Urzędzie Gminy Mszana (tak jak pracownicy samorządowi).

Uzasadnienie

Zgodnie z ustawą o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z dnia 26 października 1982 roku (Dz. U. z 2021 roku, poz. 1119) oraz ustawą z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2020 roku, poz. 2050, z późn. zm.), prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych i narkomanii należy do zadań własnych gminy. Realizacja zadań wynikających z wyżej wymienionych ustaw jest określona w postaci programu, zaś kompetencja do jego uchwalenia została zastrzeżona dla rady gminy.

Zadania zaplanowane do realizacji w latach 2022 - 2025 stanowią kontynuację działań realizowanych przez Gminę Mszana w latach poprzednich.

W związku z rozszerzeniem działań, zachodzi konieczność przyjęcia Programu w nowej treści i uchylenia Uchwały Nr XXXVI/241/2021 Rady Gminy Mszana z dnia 29 listopada 2021 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 2022 r.